

**Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΦΩΤΙΟΣ
ΩΣ ΑΛΗΘΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ Η ΕΝ Τῇ ΕΚΚΛΗΣΙΑ
ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ**

ΥΠΟ
ΑΝΤΩΝΙΟΥ Γ. ΚΟΜΠΟΥ
Μητροπολίτου Σισανίου καὶ Σιατίστης

Ἐπιτακτικὴ ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιβάλλεται σήμερον ἡ ἀνάγκη, μετὰ τὰς παντοίας μεταβολὰς καὶ ἀμφισβητήσεις, αἵτινες ἐπηκολούθησαν τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου (1939-1944), τὴν ἐπικράτησιν —μονομερῶς— τῆς τεχνικῆς χωρὶς ἀνάλογον ἠθικὴν ὑποδομὴν καὶ τὴν σημειωθεῖσαν ἐντεῦθεν κρίσιν εἰς τε τὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον, μιᾶς βαθυτάτης ἐξετάσεως μετὰ πολλῆς συνέσεως πολλῶν θεμάτων εἰς τὸν χώρον τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως Αὕτη δράση ἐπωφελῶς εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὰς διαθρωπίνους σχέσεις τόσοσιν εἰς τὰ πλαίσια τῶν μικροτέρων δομῶν τῆς κοινωνίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅσον καὶ εἰς τὰ εὐρύτερα τοιαῦτα τῆς κοινωνίας τῶν πόλεων, τοῦ ἔθνους, με προέκτασιν ἄκόμη εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ οἰκουμενικοῦ ἐπιπέδου, ἱκανοποιοῦσα ἐν ταῦτῳ τὴν μεγάλην ἀνάγκην τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς πληρώσεως τοῦ ὑπάρχοντος ἐν αὐτῷ ψυχικοῦ ρήγματος.

Μὲ κίνητρον τὰς παρούσας συνθήκας καὶ τὴν συναίσθησιν ὑψηλῆς εὐθύνης ἤχθημεν εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς παρούσης πραγματείας, θεωροῦντες τὸν Ἐπίσκοπον —Ποιμένα— βασικὸν ὄργανον τῆς ποιμαντικῆς καὶ ἀγιαστικῆς δράσεως ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χώρου, συστοιχοῦντες ἅμα καὶ πρὸς τὴν ἀνάλογον κίνησιν τῆς Διοικούσης Ἐκκλησίας¹ με τὴν ἤδη ἐπιτυχῶς διεξαχθεῖσαν ἑβδομάδα τῶν Ἱερατικῶν Κλήσεων².

Ἐπὶ τούτοις καὶ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς συμπληρώσεως χιλίων ἐκατὸν ἑτῶν (991-1991) ἀπὸ τῆς Ἀγίας Κοιμήσεως τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν ἱεροῦ Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (820-891), καὶ

1. *Ἐγκύλιος τῆς Ἱεράς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος* 2377/30.12.1982.

2. Τὴν Γ' ἑβδομάδα τῶν Νηστειῶν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς.

πρὶν ἢ χωρήσωμεν εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ θέματος, ἀναφερόμεθα εἰς ὀλίγα τινὰ ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Μεγάλου Πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας μας, ἅμεσον σχέσιν ἔχοντα μὲ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐργασίας ἡμῶν, ἐν συσχετισμῷ μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ λογίου Προθιεράρχου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, Φωτίου τοῦ Μεγάλου³.

Ὁ Μέγας Φώτιος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (858-867 καὶ 877-886)⁴, σημαδεύει μὲ τὸ ἔργον του γενικῶς καὶ τὴν προσφορὰν του, ἐθνικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν, μίαν ἰδιαιτέραν παρουσίαν, ἕνα σταθμὸν ὕψους εἰς τὴν ἀτέρμονα πορείαν τοῦ «*φιλανθρωποτάτου καὶ χρησιμοτάτου*»⁵, «*εὐγενεσιτάτου καὶ τοῦ πάντων ἀλκιμωτάτου*»⁶, κατὰ τὸν σεμνὸν τῆς Χαιρωνείας βιολόγον καὶ ἠθικολόγον Πλούταρχον (46-127 μ.Χ.), Ἔθνους τῶν Ἑλλήνων.

Ὁξνουστάτος, ἐμπνευσμένος συγγραφεὺς⁷, πεπρωτισμένος —θεῖα χάριτι— μὲ ἔκτακτον πανοπλίαν: εὐρείαν θεολογικὴν κατάρτισιν⁸, δαψιλῆ φιλοσοφικὴν ὑποδομὴν, ἐξαίρετον ποιμαντικὴν ἰκανότητα, πλούσιον —ὕγιᾶ— συναισθηματικὸν κόσμον, εἰς τὸν ὁποῖον πρωτεύουσαν κατεῖχε θέσιν ἢ ἀγάπη καὶ ἢ φιλάνθρωπος διάθεσις, καὶ

3. Διὰ τὸν Μέγαν Φώτιον, ὡς λόγιον Ἱεράρχην, αἱ κρίσεις ὄλων τῶν μελετητῶν τῆς Δύσεως εἶναι, ὅπως καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἐνθουσιώδεις. Ἄπαντες ὁμολοῦν μὲ βαθὺν σεβασμὸν διὰ τὴν ἀμφιλαφεὴ μόρφωσιν καὶ τὴν πνευματικότητα τοῦ Ἁγίου Πατριάρχου. Ὁ Ἱερός Φώτιος ἦτο κάτοχος τῆς τε κλασσικῆς καὶ χριστιανικῆς παιδείας. Ὁ Ἅγιος Πατὴρ ἐγνώριζεν ὅσον ὀλίγοι ἄλλοι πρὶν ἢ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς καὶ τοὺς χριστιανοὺς συγγραφεῖς ἐμελέτα ἀδιαιλίτως καὶ τὴν Ἁγίαν Γραφὴν ἐγνώριζε νὰ ἐρμηνεύη, ὅσον καὶ ὅπως οἱ Μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ πλείονα βλ. Βασιλείου Λαοῦρδα, *Φωτίου Ὁμιλία*, σελ. 3, Θεσσαλονίκη, 1959.

4. Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 858 καὶ ἐντὸς μιᾶς ἐβδομάδος ὁ Φώτιος ἐγένετο μοναχός, Διάκονος, Ἱερεὺς, προεχειρίσθη εἰς Ἀρχιμανδρίτην καὶ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἐχειροτονήθη ἐντὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης διὰ χειρῶν τοῦ Ἐπισκόπου Συρακουσῶν Γρηγορίου Ἀσβεστά (Θ' μ.Χ. αἰών).

5. Πλουτάρχου, *Ἀριστοτέλης* § 39.

6. Πλουτάρχου, *Ἄρατος* § 38.

7. Ὁ Ἱερός Φώτιος πανθομολογουμένως ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας μορφὰς τῆς χριστιανικῆς γραμματείας καὶ διὰ τὴν γλώσσάν του, καὶ διὰ τὴν ὑποδειγματικὴν βραχυλογίαν καὶ σαφήνειαν, καὶ διὰ τὰς ἰδέας του, καὶ διὰ τοὺς πολιτικοὺς καὶ ἐκκλησιαστικούς του ἀγῶνας.

8. Τὴν εὐρείαν θεολογικὴν παιδείαν τοῦ Πατριάρχου μαρτυροῦν αἱ δύο μεγάλαι πραγματεῖαι του περὶ τῆς αἰρέσεως τῶν Μανιχαίων («Περὶ τῆς τῶν Μανιχαίων ἀναβλαστήσεως», *MPG.*, 102, 16-264) καὶ περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος («Περὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Μυσταγωγίας», *MPG.*, 102, 263-391). ἐκ τῶν ὁποίων

ἰσχυρὰν βούλησιν πρὸς ἀγαθὰ ἐνεργήματα ἀποβλέπουσαν.

Μὲ τὴν βαθυτάτην καὶ γνησίαν πίστιν του εἰς τὸ Ὁρθόδοξον Χριστιανικὸν πνεῦμα καὶ τὴν θαυμαστὴν ἐγκράτειαν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κλασσικὴν παιδείαν γίνεται — εἶναι — ὁ φωτεινὸς κήρυξ τῆς Ἐκκλησίας μας, ὁ πνευματικὸς φάρος τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, πρόδρομος καὶ πρωτουργὸς ἐνὸς γνησίου ἀνθρωπιστικοῦ κινήματος, συνυφασμένου ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον κλασσικὸν καὶ τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα, τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ ἰδανικοῦ, ἐν τῇ προσπαθείᾳ του ὅπως ἐνσταλάξῃ εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν βυζαντινῶν τὴν πίστιν, ὅτι ἀνήκουν εἰς τὸ «*τίμιον γένος*» τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ διδασκαλία καὶ ἡ προσφορὰ τοῦ ἀγίου Φωτίου ὑπῆρξε σημαντικὴ ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀπόψεως διὰ τὴν ἐποχὴν του, παραμένει δὲ τοιαύτη μέχρι τῆς σήμερον.

Εἰδικώτερον ἢ κοινωνικὴ διδασκαλία τοῦ ἱεροῦ Φωτίου — εἰς τὰ πλαίσια τῆς Ὁρθοδόξου Δογματικῆς⁹ —, οὕσα ἀπόρροια τῆς βαθυτάτης καὶ σταθερᾶς πίστεώς του εἰς τὴν Τριαδικὴν κοινωνίαν τῶν θείων Προσώπων, περιέχουσα τὰς διαπροσωπικὰς σχέσεις τῶν πιστῶν μὲ γνώμονα τὴν πίστιν, μὲ βίωσιν καὶ ἄσκησιν τῆς ἀγάπης, δημιουργεῖ τὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν ἀγαστὴν συμβίωσιν καὶ ἐνότητα τῶν πιστῶν ἐντὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος καὶ τῆς κοσμικῆς, ἐνδοπολιτικακῆς, κοινωνίας (μικρόκοσμος), καὶ ἀκόμη, πέραν αὐτῆς, ἐπιβοηθεῖ εἰς τὰς διακοινωνικὰς σχέσεις τῶν ἐθνῶν (μακρόκοσμος).

Ἀξιοπρόσεκτοι εἶναι εἰς τὸν πρακτικὸν τομέα ἡ ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ Φωτίου εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν καθ' ὅλου βίωσιν καὶ συμπεριφορὰν τοῦ πιστοῦ ἐν πνεύματι ἀρετῆς καὶ ἀγάπης¹⁰, ὡς καὶ αἱ ἀπόψεις

ἡ δευτέρα ὑπῆρξε τὸ πρότυπον ὁλοκλήρου τῆς ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ θεολογικῆς φιλολογίας κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου.

9. Αἱ συγγραφαὶ τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου καὶ αἱ ὑπηρεσίαι του πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἡ διάδοσις τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τοὺς βαρβάρους καὶ ἡ υπεράσπισις τῆς ὑγιούς δογματικῆς καὶ ἠθικῆς παραδόσεως προσεπόρισαν Αὐτῷ τὴν δόξαν τοῦ ἀγίου: Ἀγίου τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῶν Γραμμάτων. Ὁ ἱερὸς Πατὴρ ἦδη ἀπὸ τὸν δέκατον αἰῶνα ἔχει ἀναγνωρισθῆ ὡς ἅγιος, τιμώμενος τὴν 2ην Φεβρουαρίου. βλ. Ἀ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, «Ὁ πατριάρχης Φώτιος ὡς Πατὴρ Ἅγιος τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας», *Byz. Zeitschr.* 8, 1899, 647-671.

10. «Φωτίου τοῦ Ἀγιοπάτου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Ὁμιλία Τρίτη, λεχθεῖσα ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς Ἁγίας Εἰρήνης τῇ Ἁγίᾳ Παρασκευῇ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς κατὰ συνήθειαν κατηχήσεως», Βασιλεῖου Λαοῦργα, *Φωτίου Ὁμιλία*, σελ. 62-73.

καὶ θέσεις αὐτοῦ αἱ σχετικαὶ μὲ τὸν ποιμένα εἰς τὸ ἐνεργὸν ποιμαντικὸν ἔργον του.

Ἡ παιδαγωγοῦσα ἀγάπη, ἡ φιλανθρωπία, ἡ ἀγωνιστικότης, ἡ καρτερία μετ' ἄλλων γνωρισμάτων τοῦ χριστιανικοῦ ἤθους ἀπετέλουν τὰ κίνητρα εἰς τὴν δεοντολογικὴν ποιμαντικὴν προσφορὰν τοῦ ἱεροῦ Φωτίου.

Χαρακτηριστικὰ δείγματα τῆς βαθυτάτης βιώσεως τοῦ Ὁρθόδοξου χριστιανικοῦ βιώματος τοῦ Φωτίου ἦσαν: ἡ καθ' ὅλου διδασκαλία του — αἱ συγγραφαί, οἱ λόγοι, αἱ ὁμιλίαι, αἱ ἐπιστολαί¹¹ —, ἡ ἀγωνιστικότης αὐτοῦ κατὰ τῶν αἱρέσεων¹² καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον ἐγκαινισθεῖσα εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰκὼν τῆς Παναγίας τῆς Ὁδηγητρίας¹³ μὲ τὴν ἐξαιρετον ὁμιλίαν του τὴν ἀναφερομένην εἰς τὸν θρίαμβον τῆς Ὁρθοδοξίας.

Τοιαύτης περιεκτικότητος — οὐσίας — ἔργον, τὸ ἔργον τοῦ Πατριάρχου Φωτίου κατέχει ἐπικαιρον θέσιν καὶ σήμερον' μὲ τὴν ὑπεροπικὴν, ὑπεροπικὴν καὶ ὑπερεθνικὴν του ἰσχὺν καθίσταται δυναμικὸν

11. ὁ Μέγας Φώτιος συνέγραψεν ἀξιόλογα ἔργα, Ποιητικά, ἔργα Πεζογραφίας, Φιλολογικά, Θεολογικά καὶ Νομοκανονικά.

12. Τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως ἀνησύχησεν ἀπὸ τὰς αἱρετικὰς διδασκαλίας τῶν Φρηγῶν καὶ Ρωμαίων ἱεραποστόλων εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ὁ πατριάρχης, μετὰ ἀπὸ τὴν ἐκτενὴ δογματικὸν περιεχομένου ἐπιστολήν του πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων (τὸ ἔτος 865), ἀπέστειλεν (τὸ ἔτος 867) ἐγκύκλιον πρὸς τὰ Ὁρθόδοξα Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆ βοήθεια τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ (842-867) συνέκασε σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἣ ὅποια κατεδίκασε καὶ τὴν αἱρετικὴν διδασκαλίαν τῶν ἱεραποστόλων εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὸν ἴδιον τὸν πάπαν Νικόλαον (858- 867). (Εἰς τὴν σύνοδον αὐτὴν ἀναφέρεται ἡ ὑπ' ἀριθ. 18 ὁμιλία τοῦ Φωτίου).

13. Ἡ εἰκὼν αὕτη εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὅπως ἐπρότεινε ἤδη ὁ André Grabar, ἡ εἰκὼν τῆς Παναγίας τῆς Ὁδηγητρίας. (André Grabar, *L' iconoclasm Byzantin*, Paris 1957, σελ. 184-185). «Φωτίου τοῦ Ἀγιοτάτου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ὁμιλία δεκάτη ἐβδόμη, λεχθεῖσα ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τῷ Μεγάλῳ Σαββάτῳ ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν φιλοχρίστων βασιλέων, ὅτε τῆς Θεοτόκου ἐξεικονίσθη καὶ ἀνεκαλύφθη μορφή». (βλ. Βασιλείου Λαοῦρδα, *Φωτίου Ὁμιλίαι*, σελ. 164-172, Θεσσαλονίκη, 1959.). Ἡ δεκάτη ἐβδόμη ὁμιλία κατὰ τὸν τίτλον ἐλέχθη τῷ Μεγάλῳ Σαββάτῳ, ἡ ἀκριβὴς χρονολογία αὐτῆς, ὅπως ὀρθῶς συνεπέρανεν ὁ μέγας λογοθέτης τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως Σταῦρος Ἀριστάρχης, εἶναι ἡ 29ῃ Μαρτίου τοῦ 867 (Σταύρου Ἀριστάρχη, *Τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Λόγοι καὶ Ὁμιλίαι ὀγδοήκοντα τρεῖς ἐκ χειρογράφων Ἄθω*, 1900, 2, 286). Τοῦ Μεγάλου Φωτίου διεσώθησαν δέκα ἐννέα ὁμιλίαι (αἱ γνήσιαι) ἀναφερόμεναι εἰς ἑορτάς, κατηχήσεις, δύο δὲ εἰς τὴν ἐφοδον τῶν Ρῶς (860), γραφεῖσαι κατὰ τὴν πρώτην του Πατριαρχίαν (857-867) (*Φωτίου Ὁμιλίαι*, Ἐκδοσις Κεμένου, Εἰσαγωγή καὶ Σχόλια ὑπὸ Βασιλείου Λαοῦρδα, Θεσσαλονίκη, 1959).

καὶ λειτουργικὸν καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν μας, τοῦ γνωστοῦ ψυχολογικοῦ κλίματος, τοῦ δέους, τῆς ἀβεβαιότητος καὶ τῆς ἀνασφαλείας, εὐρίσκον ἀνταπόκρισιν, ὡς ἀξιόλογον πλήρωμα, εἰς τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, τὸν ἀλλοτριωμένον, τραγικὸν ἄνθρωπον τὴν ἐπικαιρότητά του εἰσέτι δικαιολογοῦν καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ διάλογοι ἐπὶ οἰκουμενικοῦ ἐπιπέδου.

Ὁ Μέγας Φώτιος — ὢν ὁ ἴδιος καλὸς ποιμὴν, ἀκολουθῶν τὰ ἴχνη τοῦ «*Καλοῦ Ποιμένου*»¹⁴ — ἀποβὰς διὰ τὴν ἐποχὴν του, καθ' ἣν λίαν σοβαρὰς κρίσεις ἀντιμετώπιζεν ἡ Ὁρθοδοξία, ἀκαταμάχητος πρόμαχος Αὐτῆς, γίνεται καὶ διὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους καθοδηγητὴς λόγῳ καὶ ἔργῳ, «*ἀκριβέστερον, εἰδῶς τὰ περὶ τῆς ὁδοῦ*», ἀποβαίνων οὕτως ἰδανικὸν πρότυπον διδασκάλου εἰς τε τοὺς Ἐπισκόπους, τοὺς Ἀποστολικοὺς διαδόχους, ἀποτελοῦντας τὸ κέντρον τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας, καὶ τὴν λουπὴν χορείαν τῶν λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα, καθορίζων τὴν στάσιν τούτου ἔναντι τῶν ἡγητόρων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, γενικῶς εἰς τὴν σωτηριολογικὴν αὐτῆς ἀποστολήν, εὐρίσκει σήμερον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ μεγάλου Πατριάρχου Φωτίου τὸν φαεινὸν δρομοδείκτην.

Εἶναι ἀλήθεια, ἀποτελοῦσα θεμελιώδες δόγμα τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας, ἡ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ὡς Δευτέρου Ἀδάμ¹⁵ τελειῶς ἀναμαρτήτου ἐπανίδρυσις τοῦ ἐπιγείου παραδείσου, ἦτοι τῆς Ἐκκλησίας¹⁶.

Καὶ ἡ ἀλήθεια αὕτη κυριολέκτως μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τῆς Ἱστορίας. Ὁ Πατὴρ Θεὸς ὅταν ἔδωκεν εἰς τὸν πρωτόπλαστον Ἀδὰμ τὴν ἐντολήν¹⁷ ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ὁμως οὗτος παρέβη¹⁸, ἐπέδωκε τὴν ἔλξιν καὶ τὴν προσήλωσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Δημιουργόν του καὶ τὴν ἐφεξῆς ἀμετακίνητον παγίωσιν αὐτοῦ εἰς τὸ ἀγαθόν.

Διὰ πλείονα περὶ τῆς Εἰκόνης τῆς Παναγίας τῆς Ὁδηγητρίας (βλ. *Φωτίου Ὁμιλία*, ὑπὸ Βασιλείου Λαοῦργδα, *ἐνθ' ἄν.*, σελ. 92 κ.ε.).

14. *Ἰωάννου*, 10,11.

15. Πρβλ. *Α' Κορινθίους*, 15,47: «*ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ*».

16. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὁ Χριστὸς «*ὁ μεθ' ἡμῶν ὢν καὶ εἰς αἰῶνας παρατεινόμενος*» κατὰ τὴν ἀρίστην ἔκφρασιν τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου (354-430) ἢ «*εἰς τοὺς αἰῶνας παρεκτεινόμενος Χριστὸς*» κατὰ τὴν ὡσαύτως ἀρίστην ἔκφρασιν τοῦ ἀγωνιστοῦ Πρωθιεράρχου τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀλεξανδρῶν Μεγάλου Ἀθανασίου (295-373).

17. *Γενέσεως*, 2,16 κ.ἐξ.

18. *Γενέσεως*, 3,6 κ.ἐξ.

Οὕτω διὰ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον καὶ τῆς ἐπανιδρύσεως τοῦ Δευτέρου ἐπιγείου Παραδείσου, ἦτοι τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, πραγματοποιοῦνται πᾶσαι αἱ προφητεῖαι τῶν θεοπνεύστων Συγγραφέων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τὰ βᾶθη τῶν αἰῶνων προαγγέλλουν τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσίας καὶ τὴν ἰδρυσιν ὑπ' Αὐτοῦ τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ ταῦτα ἡ Ἐκκλησία ἀποβαίνει τῆς ἀληθείας ὁ Διδάσκαλος καὶ τῆς θείας Χάριτος ὁ ταμιοῦχος¹⁹, πρὸς τὴν ὁποῖαν θὰ ἔρχονται συνεχῶς τὰ ἔθνη ὡς εἰς ἄλλον τηλαυγῆ καὶ παμφανόεντα φάρον, καθὼς προσφυέστα σημειώνει ὁ πέμπτος Εὐαγγελιστῆς²⁰ μεγαλοφωνότατος Προφήτης Ἡσαΐας: «Ὅτι ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἄκρου τῶν ὄρεων καὶ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν καὶ ἤξουσιν ἐπ' αὐτὸ πάντα τὰ ἔθνη»²¹.

Ὁ δὲ Προφήτης τῶν Ἐθνῶν Δανιὴλ (Ζ' καὶ ΣΤ' π.Χ. αἰών), ζῶν μακρὰν τῆς φιλτάτης πατρίδος του, προλέγει τὴν ἰδρυσιν πνευματικῆς Βασιλείας, ἀποφαινόμενος οὕτω: «Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλέων ἐκείνων ἀναστήσει ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ Βασιλείαν, ἣτις εἰς τοὺς αἰῶνας οὐ διαφθαρήσεται, καὶ ἡ Βασιλεα αὐτοῦ λαῶ ἑτέρῳ οὐχ ὑποληφθήσεται· λεπυνεῖ καὶ λικμήσει πάσας τὰς βασιλείας, καὶ αὕτη ἀναστήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας»²².

Ἐξ ἄλλου τοῦ Κυρίου ὁ Πρόδρομος, ὁ θρυλικὸς ἐκεῖνος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς καὶ τῶν «Προφητῶν ὁ σεβασμιώτερος»²³, προλειαινών

19. Βλ. Χρήστου Ἀνδρουτσοῦ, *Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Β' ἔκδοσις, σελ. 263, Ἀθῆναι 1956. Ἰωάννου Κασσομενάκη - Ἀρχιμανδρίτου Ἀντωνίου Κόμπου, *Ἐγχειρίδιον Δογματικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, σελ. 263, Θεσσαλονίκη, 1970.

20. Hieron, *Praef ad Paulam. et Eustoch.*: «Ὅχι τόσοσ προφήτης δέον νὰ ὀνομασθῆ, ὅσον εὐαγγελιστῆς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ τὰ μυστήρια οὕτως σαφῶς διεξήλθε». Aug., *de civit. Dei* XVIII, 29,1.: «Ὁ Ἡσαΐας μεταξὺ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα... προεῖπε, καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας πολλῶ πλείονα ἢ οἱ λοιποὶ προεφήτευσαν» οὕτως, ὥστε ὑπὸ τινων Εὐαγγελιστῆς μᾶλλον ἢ Προφήτης νὰ λέγεται». Βλ. καὶ Π. Μπρατσιώτου, ἐν *Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια*, 6ος τόμος, σελ. 73, Ἀθῆναι 1965.

21. Ἡσαΐου, 2,2 Πρβλ. καὶ Ἡσαΐου, 54,1 ἐξ.: «Εὐφράνθημι στείρα ἢ οὐ ἔκτουσα ῥῆξον καὶ βόησον ἢ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα».

22. Δανιήλ, 2,24.

23. Βλ. Ἀπολυτίκιον τῆς Συνάξεως τοῦ τιμίου, ἐνδόξου Προφήτου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, Ζ' Ἰανουαρίου.

καὶ προπαρασκευάζων τὰ πνεύματα πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Κυρίου, διακηρύσσει: «ἤγγικεν ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν»²⁴. Τέλος ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἰδρυτῆς Ἰησοῦς ἐπαγγέλλεται τὴν ἐπὶ γῆς ἐγκαθίδρυσιν τῆς Οὐρανόθεν Βασιλείας, τῆς Ἐκκλησίας, «ἧς πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι»²⁵, καὶ χάριν τῆς ὁποίας ἔχουσε τὸ τίμιον αἷμά Του: «περιεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος»²⁶.

Συνεχιστὰς τοῦ κοσμοσωτηρίου του ἔργου ὁ Κύριος ἀφήκε τοὺς Δώδεκα Ἀποστόλους²⁷. Οὗτοι ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς²⁸ συνεχῶς φωτιζόμενοι καὶ ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μετεβίβαζον τὴν ἐξουσίαν των εἰς τοὺς συνεργάτας των τοὺς ὑπ' Αὐτῶν θεωρηθέντας «σκευὴ ἐκλογῆς»²⁹ πρὸς συνέχισιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας³⁰. Οἱ οὕτω πως παρὰ τῶν θεοφόρων Ἀποστόλων τὴν Θεῖαν Χάριν λαβόντες μετεβίβαζον συνεχῶς πᾶσαν παρὰ Θεοῦ «δόσιν ἀγαθῆν»³¹ εἰς ἄλλους εὐσεβεῖς διαδόχους των.

Συνεπῶς, καθὼς συνάγεται ἀπὸ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ τὰς Ἀποστολικὰς Ἐπιστολάς, ἔχομεν ρητῶς μαρτυρούμενον τὸν βαθμὸν καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐπισκόπου³². Ἐπομένως πρῶτοι Ἐπίσκοποι καὶ Ἀρχιεπίσκοποι κορυφαῖοι τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος, πρέπει, συμφώνως πρὸς τὰς Ἱερὰς Πηγὰς τῆς Θεῖας Ἀποκαλύψεως, νὰ χαρακτηρισθοῦν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ ὑπ' Αὐτῶν προσληφθέντες καὶ χειροτονηθέντες βοηθοὶ των εἰς τὴν διάδοσιν τῆς Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας³³.

Ἡ δύναμις καὶ ἡ αἴγλη τῶν Ἐπισκόπων ἀπορρέει ἀναμφισβητῶς ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ, ὅταν Οὗτος λέγῃ ρητῶς εἰς τοὺς Ἀποστόλους «λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον ἂν τινων ἀφήτε τὰς

24. *Ματθαίου*, 3,2. 4,17. 10,7. *Μάρκου*, 1,15.

25. *Ματθαίου*, 16,18.

26. *Πράξεων*, 20,28.

27. *Ματθαίου*, 10,1 κ.ἐξ. *Λουκᾶ*, 10,1. *Ἰωάννου*, 6,71. Βλ. καὶ Ἰωάννου Καρμίρη, «Ἡ Θέσις τῶν Ἐπισκόπων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν», ἐν «*Γνωριμία*», διμηνιαῖον χριστιανικὸν φύλλον Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἀλεξανδρουπόλεως καὶ Σαμοθράκης, τεύχος 43ον Σεπτέμβριος - Ὀκτώβριος 1981, σελ. 10-11.

28. *Πράξεων*, 2,2 κ.ἐξ.

29. Πρβλ. *Πράξεων*, 9,15.

30. *Ἐβραίους*, 5,4: «Καὶ οὐχ ἐναντῶ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καθάπερ καὶ Ἀαρῶν».

31. *Ἰακώβου*, 1,17.

32. *Πράξεων*, 1,26. 9,3 κ.ἐξ. *Γαλάτας*, 1,19. 2,9. *Φιλιππησίους*, 2,25.

33. *Ματθαίου*, 28,19. *Α' Κορινθίους*, 4,1. Πρβλ. *Ἐφεσίους*, 4,11 καὶ *Πράξεων*, 20,28. Βλ. καὶ Ἰωάννου Καρμίρη, *ἐνθ' ἂν*, σελ. 11.

ἀμαρτίας, ἀφέωνται αὐτοῖς· ἂν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται»³⁴. Ἐπίσης πᾶσαι αἱ τελεταὶ καὶ τὰ βασικὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὰ ὅποια οἱ Ἐπίσκοποι σήμερον κατέχουν προεξάρχουσαν θέσιν, τὴν ἀφετηρίαν ἔχουν εἰς τοῦ Χριστοῦ τοὺς λόγους λέγοντος «ταῦτα ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν»³⁵ καὶ «πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»³⁶.

Ἄλλωστε ἡ ὑψηλὴ καὶ διακεκριμένη θέσις τῶν Ἐπισκόπων ἔναντι τῶν Διακόνων καὶ Πρεσβυτέρων καὶ τῶν λοιπῶν μὴ Κληρικῶν Χριστιανῶν καταφαίνεται ἤδη ἐκ τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐπιβλέπειν καὶ διορίζειν Πρεσβυτέρους³⁷ καὶ Διακόνους³⁸, τὸ ὅποιον εἶχον ὁ Τιμόθεος καὶ ὁ Τίτος³⁹ ὡς καὶ οἱ διάδοχοι τούτων καὶ τῶν Ἀποστόλων, κατὰ ρητὴν πληροφορίαν τῶν Ποιμαντικῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου⁴⁰.

Ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη ἐτῶν τῆς ἐμφανίσεως τῆς θείας διδαχῆς, ἀσφαλῶς ἐπίμοχθα καὶ βαρέα ἦσαν τὰ καθήκοντα τῶν Ἐπισκόπων, ἐχόντων νὰ παλαίσουν καθημερινῶς ἀγῶνα τιτάνιον καὶ ἀργαλέον ὄχι

34. Ἰωάννου, 20,23.

35. Λουκᾶ, 22,19. Α' Κορινθίους, 11, 24-25.

36. Ματθαίου, 28,19.

37. Πράξεων, 14,23: «...χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' Ἐκκλησίαν καὶ προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ, εἰς ὃν πεπιστεύκασι». Πρβλ. Σωφρονίου, Πατριάρχου Ἱεροσολύμων (634-638), «Λόγος περιέχων τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἅπασαν ἱστορίαν καὶ λεπτομερῆ ἀφήγησιν πάντων τῶν ἐν τῇ θεῖᾳ ἱερουργίᾳ τελουμένων», στ', MPG., 87,3985D: «Ἀρχιερεὺς τίπος ἐστι τοῦ Δεσπότη· ὡσπερ γὰρ ὁ Δεσπότης ἀποστέλλει τοὺς ἀγγέλους, οὕτως καὶ ὁ Ἐπίσκοπος τοὺς Ἱερεῖς».

38. Πράξεων, 6,6: «...οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων, καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας».

39. Βλ. καὶ Ἰωάννου Καρμίρη, ἐνθ' ἂν., σελ. 10.: «Οἱ δὲ Ἐπίσκοποι εἶχον ὅτι καὶ ὁ Τίτος καὶ ὁ Τιμόθεος, καὶ μάλιστα τὴν ἀντιπροσωπευτικὴν ἀποστολικὴν αὐθεντίαν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ χειροτονεῖν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους. Τὴν ἀντιπροσωπευτικὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ κυβερνητικὴν τοῦ Χριστοῦ αὐθεντίαν καὶ ἐξουσίαν ἔλαβαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ εἶτα οἱ διάδοχοι αὐτῶν Ἐπίσκοποι παρὰ τοῦ Κυρίου (Μάρκ., 13,34. Α' Κορ., 5,4. Β' Κορ. 5,20) καὶ ἀσκοῦσιν αὐτὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ Χριστοῦ, καθ' ἃ ἐδίδαξαν οἱ ἀρχαῖοι Πατέρες. Καθ' ὅσον τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα διεδέχθη τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα, καὶ ἐντεῦθεν οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ἐκκλησίας, ὡς διάδοχοι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τοῦ ἀξιωματος αὐτῶν, τοῦθ' ὅπερ δύναται νὰ συναχθῆ καὶ ἐκ καινοδιαθηκῶν χωρίων, οἷον Πράξ., 6, 2-6. 11,30. 13 1-2. 14,23. 20,7 ἐξ. Φιλίπ., 1,1. Κολ. 4,11. Α' Θεσσ., 5,12. Α' Τιμ. 4,6 ἐξ. 5,22. Β' Τιμ., 2,2. Τίτ. 1,5 κ.λπ.».

40. Α' Τιμοθέου, 5,17,19,22. Τίτου, 1,5.

μόνον κατὰ τῆς ὠμῆς ἐξουσίας τῆς εἰδωλολατρικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀτέλειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐδέχθησαν κατ' ἀρχὴν μετὰ συμπαθείας καὶ πίστεως τὸν θεῖον λόγον. Τοῦτο καθίσταται ὀλοφάνερον ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν παραινέσεων πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῶν Μικρασιατικῶν ἰδίως πόλεων Σμύρνης, Ἐφέσου, Μαγνησίας, Φιλαδελφείας, Τράλλεων κ.λπ. Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου († 107 μ.Χ.), ὁ ὁποῖος διετέλεσε μαθητῆς τοῦ ἡγαπημένου Μαθητοῦ τοῦ Κυρίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου († 101 μ.Χ.)⁴¹ καὶ πιθανώτατα ὑπ' Αὐτοῦ ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος, καὶ ἀπὸ τὰς γενικῆς φύσεως ἀφθόνους συστάσεις ἄλλων Ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων τῆς ἀρχηγόνου Ἐκκλησίας.

Ποικίλαι διαμφισβητήσεις, ἀντιρρήσεις, παρεξηγήσεις καὶ ἐριδες ἀνεφύοντο καθημερινῶς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν τῶν πρώτων αἰώνων περὶ τὰ καθήκοντα καὶ τὰ καθοδηγητικὰ δικαιώματα τῶν Ἐπισκόπων, σπανιώτερον μὲν ἐκ καλοπίστου διαθέσεως, συχνότερον ὅμως ἐξ ἀγνοίας καὶ ἐγωϊστικῆς ματαιοδοξίας. Οὕτω βλέπομεν ὅτι, πρὸς πρόληψιν χάσματος καὶ ἀποφυγῆν δημιουργίας εὐρυτέρας αἰρετικῆς κινήσεως πυκνὴ εἶναι τοῦ Ἰγνατίου, ὀδηγομένου πρὸ τὸ μαρτύριον⁴², ἡ ἀλληλογραφία πρὸς τὰς Μικρασιατικὰς μάλιστα Ἐκκλησίας.

Εἰς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ θερμοῦ ἐκείνου Μάρτυρος τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ διδασκαλίας συνιστᾶται ὄχι μόνον ὁ ἀπόλυτος σεβασμός, τὸν ὁποῖον ὀφείλουν τὰ τε Κληρικὰ καὶ τὰ Λαϊκὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους, κατ' εὐθείαν ἀντιπροσώπους τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς⁴³, ἀλλὰ καὶ ἐξαίρεται ἡ ἐπιφανῆς θέσις, τὴν ὁποίαν ἔχουν οὗτοι ἐν Αὐτῇ, καὶ ἄνευ τῶν ὁποίων πάντα τὰ μυστήρια, ἰδίως τὰ βασικά, Βάπτισμα καὶ Θεία Εὐχαριστία, εἶναι ἄκυρα «...οὐκ ἐξὸν ἐστὶν χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου οὔτε βαπτίζειν, οὔτε ἀγάπην ποιεῖν»⁴⁴. «...Ὡσπερ οὖν ὁ Κύριος ἄνευ τοῦ Πατρὸς οὐδὲν ποιεῖ» «Οὐ δύναμαι γὰρ, φησί, ποιεῖν ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐδέν»⁴⁵, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἄνευ τοῦ

41. Ἰερωνύμου, *Χρόνικ.* ἔ. 2116 καὶ *μαρτύριον Κόλβερετ.* 1,1.

42. Ὁ Ἀποστολικὸς οὗτος Πατὴρ ἐμαρτύρησεν ἐν Ρώμῃ τὸ ἔτος 107 μ.Χ., ἐπὶ αὐτοκράτορος Τραϊνοῦ (98-117 μ.Χ.).

43. Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου «πρὸς Μαγνησίους», VI. Ἐκτενεστέρα μορφή. *Β.Ε.Π.*, τόμος Β', σελ. 294-295, Ἀθήναι, 1955 «...Μηδὲν ἔστω ἐν ὑμῖν, ὃ δυνήσεται ὑμᾶς μερίσαι· ἀλλ' ἐνώθητε τῷ ἐπισκόπῳ, ὑποτασσόμενοι τῷ Θεῷ δι' αὐτοῦ ἐν Χριστῷ».

44. Ἰγνατίου «πρὸς Σμυρναίους», VIII, 2, *Β.Ε.Π.*, τόμος Β', σελ. 281, Ἀθήναι, 1955.

45. *Ἰωάννου*, 5,30.

Ἐπισκόπου, μηδὲ πρεσβύτερος, μηδὲ διάκονος, μηδὲ λαϊκός»⁴⁶.

Ὅμοίως, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὁ ἐπισκοπικὸς βαθμὸς διαδίδεται καὶ ἐν τῇ Δύσει, ἔνθα ἐν τῇ Μητροπόλει ταύτης, ἦτοι ἐν τῇ Ρώμῃ περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου μ.Χ. αἰῶνος ἔχει ἐγκατασταθῆ Ἐπίσκοπος ὁ Ἀποστολικὸς Πατὴρ Κλήμης, τρίτος κατὰ σειρὰν Ἐπίσκοπος Ρώμης (92-101 μ.Χ.), ὁ ὁποῖος ὡς σύγχρονος τῶν Ἀποστόλων λέγει ὅτι οἱ Ἐπίσκοποι καὶ Ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας κατὰ ρητὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων κατεστάθησαν, «ὅπως ἐάν τινες κοιμηθῶσι διαδέξωνται ἕτεροι διακεκομμένοι ἄνδρες τὴν λειτουργίαν αὐτῶν»⁴⁷. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ πρὸς Κορινθίους ὁ Ἐπίσκοπος τῆς «προκαθημένης τῆς ἀγάπης»⁴⁸ Ρώμης σημειώνει προσφυσῶς: «Οἱ Ἀπόστολοι ἡμῖν εὐηγγελίσθησαν ἀπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξεπέμφθη οὖν ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐγένοντο οὖν ἀμφοτέρωθεν εὐτάκτως ἐκ θελήματος Θεοῦ»⁴⁹.

Ἄλλὰ καὶ ἀργότερα, ἦτοι κατὰ τὸν τρίτον μ.Χ. αἰῶνα, ὁ μάρτυς Ἐπίσκοπος Καρχηδόνας Κυπριανὸς († 258 μ.Χ.) ὅλως ὑπέροχον θεωρεῖ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐπισκόπου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὥστε νὰ λέγῃ ὅτι, ἐάν τις μακρὰν τῶν Ἐπισκόπων ζῆ, δὲν εἶναι μέλος τῆς Ἐκκλησίας⁵⁰ καὶ προσομοιάζει πρὸς τοὺς συγχρόνους τοῦ Νῶε⁵¹, οἵτινες κατὰ τὸν κατακλυσμὸν εὐρέθησαν ἔξω τῆς Κιβωτοῦ⁵².

Ἐτερος Πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας γράφει σχετικῶς περὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν ἐπισκόπων: «Ὁ, π Θεὸς ἐν τῇ Οὐρανίῳ τῶν Πρωτοπλάστων Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἥλιος ἐν τῷ κόσμῳ, τοῦτο ἕκαστος Ἀρχιερεὺς ἐν τῇ κατὰ μέρος Ἐκκλησίᾳ δι' οὗ τὸ ποίμνιον λαμπρύνεται θάλπει, καὶ ναὸς Θεοῦ γίνεται».

Ἄλλὰ καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (1669-1707), γνωστὸς διὰ τοὺς σθεναροὺς ἀγῶνάς του

46. Ἰγνατίου «πρὸς Μαγνησίους», VII. Ἐκτενεστέρα μορφή. *Β.Ε.Π.*, τόμος Β', σελ. 295, Ἀθήναι, 1955.

47. Κλήμεντος Ρώμης, «Ἐπιστολὴ πρὸς Κορινθίους Α' 44,2. *Β.Ε.Π.*, τόμος Α', σελ. 30, Ἀθήναι, 1950.

48. Ἰγνατίου «πρὸς Ρωμαίους», «Προοίμιον», *Β.Ε.Π.*, τόμος Β', σελ. 274, Ἀθήναι, 1955.

49. Κλήμεντος Ρώμης, Ἐπιστολὴ πρὸς Κορινθίους Α', 42, 1-2, σελ. 29, τόμος Α', Ἀθήναι 1955.

50. Κυπριανοῦ Epist. 66: «Scire debes, Episcopum in Ecclesia esse et Ecclesiam in Episcopo, et si quis cum Episcopo, non sit, in Ecclesia non esse».

51. Κυπριανοῦ Καρχηδόνας (π. 4,109,408).

52. *Γενέσεως*, 7,16: «καὶ ἐκλείεε Κύριος ὁ Θεὸς τὴν Κιβωτὸν ἔξωθεν αὐτοῦ».

κατὰ τῶν Προτεσταντῶν καὶ Λατίνων, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὀνομαστοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως († 1638) κατετάρασσον τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλληνικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, κηρύσσει περὶ τῶν Ἐπισκόπων τὰ κατωτέρω: «Τὸ τοῦ Ἐπισκόπου ἀξίωμα, οὕτως ἐστὶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναγκαῖον, ὥστε χωρὶς αὐτοῦ μὴ δύνασθαι μήτε Ἐκκλησίαν, μήτε Χριστιανόν τινα ἢ εἶναι ἢ ὄλως λέγεσθαι. Αὐτὸς γὰρ ὁ ἀξιωθείς Ἐπίσκοπος εἶναι, ὡς ἀποστολικὸς διάδοχος, τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἐκείνῳ παρὰ Κυρίου εἰς τὸ δεσμεῖν τε καὶ λύειν χειρῶν ἐπιθέσει καὶ ἐπικλήσει τοῦ Παναγίου Πνεύματος ἀλληλοδιαδόχως λαβῶν, ζῶσά ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ μεθεῖξει πληρεστάτῃ ἐνεργείᾳ τοῦ τελεταρχικοῦ Πνεύματος, πηγὴ πάντων τῶν μυστηρίων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, δι' ὧν σωτηρίας ἐπιτυγχάνομεν. Οὕτω δι' αὐτοῦ τὸ ἀναγκαῖον ἐννοούμεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὴν ἀναπνοὴν καὶ ἐν τῷ αἰσθητῷ τούτῳ κόσμῳ τὸν ἥλιον... Ὅτι δὲ διαφέρει τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα τοῦ ἀπλῶς ἱερέως δῆλον. Ὁ γὰρ ἱερεὺς, χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου, Ἐπίσκοπος δὲ οὐ χειροτονεῖται ὑπὸ ἱερέως, ἀλλ' ὑπὸ δύο ἢ τριῶν ἀρχιερέων»⁵³.

Τέλος ὁ εὐρωπαϊκῆς φήμης Ἑλλήν δογματολόγος ἀείμνηστος Χρήστος Ἀνδρουτσος (1869-1935) ἐξαίρει ἐν τῇ Δογματικῇ αὐτοῦ τὴν σημασίαν τοῦ ἀξιώματος τοῦ Ἐπισκόπου διὰ τῶν ἐξῆς: «Ὁ Ἐπίσκοπος ὑπὸ Ἐπισκόπων καθιστάμενος εἶναι τὸ κέντρον τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας καὶ ἡ ὄρατὴ κεφαλὴ τῆς κατὰ τόπους Ἐκκλησίας, ὁ ἀπαραίτητος ὄρος τῆς ὑπάρξεως Ἐκκλησίας, ἀναδεικνύων αὐτὸς τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους...»⁵⁴.

53. Δοσιθέου, Ὁμολογία Πίστεως (1672), Ὅρος ι', παρὰ Ἰωάννη Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἐν Ἀθήναις, 1953, τόμος Β', σελ. 752-753. Βλ. καὶ Μ. Μ. Πέτροβιτς, Ὁ Νομοκάνων εἰς ἸΔ' τίτλους καὶ οἱ Βυζαντινοὶ σχολιασταί, Ἀθήναι, 1970, σελ. 135.

54. Χρήστου Ἀνδρουτσου, Δογματικὴ Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἐκδοσις Β', Ἀθήναι, 1956, σελ. 284. Βλ. καὶ Ἰωάννου Κασσομενάκη - Ἀρχιμανδρίτου Ἀντωνίου Κόμπου, Ἐγχειρίδιον Δογματικῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη, 1970, σελ. 278-279: «Ὁ τρίτος βαθμὸς τῆς ἱερωσύνης, ὁ τοῦ ἐπισκόπου εἶναι ὁ ἕνατος τῆς ἱερωσύνης βαθμὸς, συνδέεται δὲ ἀμέσως πρὸς τοὺς δύο ἐτέρους βαθμοὺς ἀποτελῶν τὴν συμπερίληψιν τούτων, μεταδιδόμενος δι' εἰδικῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Χάριτος, ἥτις καθιστᾷ ἱκανὸν τὸν χειροτονηθέντα Ἐπίσκοπον, ὅπως συνεχίξῃ καὶ τὰ τρία τοῦ Κυρίου ἀξιώματα, τὸ τε προφητικὸν καὶ ἀρχιερατικὸν καὶ βασιλικόν..., ἔχει δὲ ἐπὶ πλέον τὸ ἀξίωμα τοῦ διοικεῖν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ποδηγετεῖν αὐτὴν εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς ὡς ὄργανου βεβαίως τοῦ Θεοῦ, ἥτοι τῆς προπαρασκευῆς τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν κληρονομίαν τῆς μελλούσης

Καὶ ἤδη ἐρχόμεθα κάπως ἀναλυτικώτερον εἰς τὸν ὀφειλόμενον πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους βαθὺν σεβασμὸν, παρὰ παντὸς τοῦ χριστεπώνυμου πληρώματος⁵⁵. Ὄντως μεγάλαι ποιναὶ ἐπαπειλοῦνται κατὰ τὴν ἐνεσιτώσαν καὶ τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἀποσπῶνται τῶν Ἐπισκόπων καὶ ἀσεβοῦσι πρὸς αὐτοὺς ἀποβαίνοντες κατὰ πολλοὺς τρόπους αἰρετικοί. Οὕτω, κατὰ τὴν Ἰγνατίου ἐπιστολὴν πρὸς Φιλαδελφεῖς «ὄσοι Χριστοῦ εἰσιν, μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου εἰσὶν ὄσοι δ' ἂν ἐκκλίνωσιν αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν ἀσπάσονται μετὰ τῶν κατηραμένων, οὗτοι σὺν αὐτοῖς ἐκκοπήσονται· οὐ γὰρ εἰσι γεῶργιον Χριστοῦ, ἀλλ' ἐχθροῦ σπορά»⁵⁶.

Βαθεῖαν ἐπίσης ἐντύπωσιν προκαλεῖ τοῦ αὐτοῦ Ἰγνατίου ἡ ἐπιστολὴ πρὸς Τραλλιανούς, ἐν τῇ ὁποίᾳ δίδεται ἡ συμβουλὴ εἰς τοὺς Χριστιανούς νὰ ἀποφεύγωσι τοὺς αἰρετικούς· καὶ θὰ τοὺς ἀποφύγωσιν, ἔὰν εἶναι ταπεινόφρονες ἐνσαρκοῦντες τὸ ἔμβλημα τῆς θεότητος, Ἥτις «ἐταπεινώσεν ἑαυτὴν μορφὴν δούλου λαβοῦσα»⁵⁷ κατὰ Παῦλον. Ἐαυτὴν ἡ θεότης προέβαλεν ὡς μοναδικὸν μιμήσεως πρότυπον διὰ τῆς ρήσεως ἐκείνης, τὴν ὁποίαν διέσωσεν εἰς ἡμᾶς ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος: «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρῶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ»⁵⁸. Ἄλλωστε καὶ τῶν Ἀποστόλων τὰ διδάγματα δι' ἀρραγούς δεσμοῦ συνδέονται πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὸν Ἐπίσκοπον: «Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ἡ ἀγάπη Ἰησοῦ Χριστοῦ, μόνῃ τῇ χριστιανῇ τροφῇ χρῆσθαι, ἀλλοτρίας δὲ βοτάνης ἀπέχεσθαι, ἥτις ἐστὶν αἵρεσις...

μακαριότητος. Ὁ Ἐπίσκοπος εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς κατὰ τόπους Ἐκκλησίας καὶ ἡ πηγὴ καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος, κέντρον δὲ τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας τῆς Ἐκκλησίας».

55. Ὁ ΝΓ' Κανὼν τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου (419) ὀνομάζει τοὺς Ἐπισκόπους ἰθύντορας «ὡς ἰθύνοντας τὸν λαὸν καὶ κατευθύνοντας πρὸς τὴν ὀρθὴν πορείαν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς». Ράλλη - Ποιτῆ, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, τόμος Γ' 434, Ἀθήνησιν, 1852-1859. Πρβλ. Ράλλη - Ποιτῆ, *ἐνθ' ἂν*, τόμος Γ', 92-93. Περὶ ὀφειλομένης ἀποδόσεως τιμῆς τε καὶ ὑπακοῆς εἰς τοὺς ἐπισκόπους βέλεπε τὸν ΝΕ' Ἀποστολικὸν κανόνα, ἰδίως δὲ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Ἰγνατίου τοῦ Θεοφύρου, ὡς λ.χ. *Πρὸς Ἐφεσίους* (κεφ. VI, *Β.Ε.Π.*, τόμος Β', σελ. 265), πρὸς *Μαγνησίους* (κεφ. III καὶ IV, *Αὐτόθι*, σελ. 269), πρὸς *Σμυρναίους* (κεφ. VIII καὶ IX, *Αὐτόθι*, σελ. 308). Πρβλ. Γερασίμου Κονιδάρη, *Ἡ διαμόρφωσις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' αἰῶνος καὶ οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι*, Ἀθήναι, 1955, σελ. 26-28.

56. Ἰγνατίου «πρὸς Φιλαδελφεῖς», III. Ἐκτενεστέρα μορφῆ. *Β.Ε.Π.*, τόμος Β', σελ. 307, Ἀθήναι, 1955.

57. *Φιλιπησίους*, 2,7.

58. *Ματθαίου*, 11,29.

Φυλάττεσθε οὖν τοὺς τοιοῦτους. Τοῦτο δὲ ἔσται ὑμῖν μὴ φυσιομένους, καὶ οὖσιν ἀχωρίστοις Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Ἐπισκόπου καὶ τῶν διαταγμάτων τῶν Ἀποστόλων»⁵⁹.

Περαίνοντες τὴν παρούσαν ἄκρως εὐσύνοπτον πραγματείαν, παρατηροῦμεν ὅτι πάλαι τε καὶ ἐπ' ἐσχάτων πάμπολλοι ἐσκανδαλίσθησαν, ὄντες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἀφελεῖς, ἀμαθεῖς καὶ ἐριστικοὶ κατὰ τῶν κληρικῶν ἢ συκοφαντοῦντες αὐτοὺς διὰ ἀνύπαρκτα ἀμαρτήματα καὶ ἀνομήματα ἢ κακεντρεχῶς ἐξογκώνοντες δευτερευούσας τινὰς ἀδυναμίας των, ἀπολύτως συνήθεις εἰς τὸν πολυκύμαντον ἀνθρώπινον βίον. Οἱ τοιοῦτοι μεγίστην ζημίαν ἐπροξένησαν πάντοτε, ἀλλ' ἰδίως σήμερον, ὅταν ἄκρως ὑλιστικαὶ θεωρίαι ἐπισκοτιζοῦν τὸν ἀνθρώπινον νοῦν καὶ διασειοῦν ὀλόκληρον τὸν κόσμον τῶν αἰώνιων ἠθικῶν ἀξιῶν.

Ἄλλωστε καὶ ἂν ἀκόμη ὑποτεθῆ, ὅτι ἡγήτορες τινες τῆς Ἐκκλησίας ἀναξίως κατέλαβον ἐπιφανῆ ἀξιώματά της, εἶναι βέβαιοι ὅτι παρὰ τὴν τυχὸν ἀτάσθαλον ζωὴν των πρῶτον μὲν ἢ θεία Χάρις μένει ἐπ' αὐτούς, δεύτερον δὲ ἔχουσιν οὗτοι τὸν κρίνοντα καὶ κρινοῦντα τὰς ἀμαρτωλὰς πράξεις των, αἱ ὁποῖαι ἀθετοῦν καὶ πλαστογραφοῦν τὰς Θείας ἐντολὰς καὶ διδαχάς.

Ἐπομένως, οἰαδήποτε ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ δυσμενῆς κρίσις κατὰ τῶν Ἐπισκόπων καὶ κατὰ τῶν ἄλλων Κληρικῶν, ἔστω καὶ ἂν αὕτη στηρίζεται εἰς τυχὸν τεκμήρια ἀκαταμάχητα, διασεῖει ἐκ βάθρων τῆς πίστεως τὸ οἰκοδόμημα, σκανδαλίζουσα τῶν ἀφελῶν τὴν συνείδησιν καὶ προκαλοῦσα συνήθως δεινὰ μείζονα καὶ πλείονα διὰ τὴν ζωὴν τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος. Οἱ τοιοῦτοι ἐπικριταὶ ἰσχυρίζονται κατὰ κανόνα ὅτι ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως καὶ χρηστοῦ συνειδότος κινούμενοι ἐπιδιώκουν τὴν ἐξυγίανσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν στελεχῶν. Ἄλλ' οἱ τοιοῦτοι κατήγοροι, καθὼς καὶ οἱ ἀκούοντες αὐτούς, ὀφείλουν πάντοτε νὰ ἐνθυμοῦνται τοῦ Χριστοῦ τὰς μνημειώδεις φράσεις «μὴ κρίνετε ἵνα μὴ κριθήτε»⁶⁰ καὶ «ὁ ἀναμάρτητος τὸν λίθον βαλέτω»⁶¹.

Ἐξ ἄλλου ἐν τῇ συντριπτικῇ πλειοψηφίᾳ των οἱ ἡγήτορες τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδίως τῆς Ἑλληνικῆς ἔχουν

59. Ἰγνατίου, «πρὸς Τραλλιανούς», VI, 1. VII, 1. *Β.Ε.Π.*, τόμος Β', σελ. 272-273, Ἀθήναι, 1955.

60. *Ματθαίου*, 7,2. Πρβλ. 14,4.

61. *Ἰωάννου*, 8,7.

νά ἐπιδείξουν ζωὴν πλήρη ζεούσης πρὸς τὸν Χριστὸν πίστεως, πλήρη αὐτοθυσίας, ἐφαρμόζοντες τοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Χριστοῦ τὴν ἐντολήν: «Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησι ὑπὲρ τῶν προβάτων»⁶², πλήρη ἀδόλου καὶ θερμοῦ πατριωτισμοῦ, πλήρη ἀφοσιώσεως πρὸς τὰ ὑψηλὰ Ἑλληνοχριστιανικὰ ἰδεώδη.

Τὰ τελευταῖα ἑκατὸν ἑβδομήκοντα (170) ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ δούλου καὶ ἐλευθέρου Ἑλληνισμοῦ μαρτυροῦν σαφέστατα διὰ τὸ ἀφθαρτον ψυχικὸν μεγαλεῖον Πατριαρχῶν καὶ Ἐπισκόπων καὶ Ἱερέων καὶ Διακόνων, οἱ ὅποιοι ἐν φυλακαῖς, ἐν ἐξορίαις, ἐν κακώσεσι καὶ ἀγχόναις παρέδωσαν συχνάκις τὸ πνεῦμά των πρὸς τὸν Πλάστην Χριστὸν χάριν τῆς πίστεως, τῆς ἐλευθερίας καὶ εὐημερίας τῶν λογικῶν προβάτων, τὰ ὁποῖα τοὺς ἐνεπιστεύθη Ἐκεῖνος, διοικοῦντες οὐχὶ ὡς μισθωτοὶ⁶³ ὑπηρετεῖται κοσμικῶν ἐξουσιῶν, ἀλλ' ὡς καλοὶ καὶ ἰδεώδεις ποιμένες τοῦ Ἀρχιεπίσκοπος⁶⁴ Χριστοῦ.

62. Ἰωάννου, 10,11:

63. Ἰωάννου, 10,11 κ.ἐξ.

64. Α' Πέτρου, 5,4: «...ἀλλὰ τίποτι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου' καὶ φανερωθέντος τοῦ ἀρχιεπίσκοπος κομειῖσθε τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον».